

BARBARA KOVAČEVIĆ

Ilijada i Odiseja

Hrvatska je frazeologija, kao i frazeologije većine europskih naroda, bogata motivima, likovima i događajima iz grčke mitologije i grčke književnosti. Takvi se frazemi smatraju općeeuropskim frazemima, a nastali su i proširili su se posredovanjem književnih djela koja su imala kulturni status u europskoj kulturnoj svijesti. Dva najveća antička epa, *Ilijada* i *Odiseja*, koja se pripisuju slijepomu grčkom pjesniku Homeru, svakako se mogu ubrojiti u ta kulturna književna djela. Kako se danas sve manje čita, mnogi govornici hrvatskoga jezika upotrebljavaju frazeme *Ahilova peta*, *trojanski konj*, *danajski dar*, *između Scile i Haribde* iako ne znaju njihovo podrijetlo i motivaciju.

Bolna točka

Frazem *Ahilova peta*¹, koji u prvome redu označuje ranjivo mjesto ili slabu stranu čovjeka kojega se inače smatra solidnim i nepogrešivim, nastao je prema grčkome mitu o neustrašivome borcu Ahileju, kojega je njegova majka Tetida, u želji da ga učini neranjivim, nakon rođenja umočila u rijeku Stiks. (Rijeka Stiks granica je između zemaljskoga i podzemnoga svijeta te ima čudotvorne moći koje mogu čovjeku osigurati besmrtnost.) Pritom ga je držala za petu, koja je ostala suha i tako postala jedino ranjivo mjesto na njegovu tijelu. Ahilejev neprijatelj Paris, sin trojanskoga kralja Prijama, koji je otevši lijepu Helenu, ženu spartanskoga kralja Menelaja, prouzročio Trojanski rat, bio

je upoznat s Ahilejevom tajnom slabošću i u konačnome ga je obračunu, osvećujući smrt brata Hektora, nastrijelio otrovnom strijelom u petu. Iako takva Ahilejeva smrt nije spomenuta u *Ilijadi*, nego o njoj govori kasnija grčka i rimska literatura, priča o Trojanskom ratu i neustrašivome ratniku Ahileju postala je svjetski popularna

¹ Iako je preporučeni oblik imena *Ahilej* i pridjev *Ahilejev*, u terminološkoj i frazeološkoj upotrebi ustaljen je oblik *Ahil* i pridjev *Ahilov*.

slabosti ili ranjive točke osobe (*Njegova je Ahilova peta strast za gomilanjem bogatstva i spremnost da baš sve proda za novac.; Prostata – Ahilova peta muškaraca*), a u novije doba proširio je svoje uporabno polje (*Balkan je Ahilova peta EU-a.; Ahilova peta obrazovne strukture Šibensko-kninske županije*).

Drveni konj

Frazem *trojanski konj* u značenju ‘1. prijevara, skrivena opasnost, dar u kojemu se skriva nepoznata, ali kobna opasnost; 2. onaj tko se lukavo uvuče u neku zajednicu da bi je iznutra oslabio i uništio’ općeeuropskoga je karaktera (novogrčki *Δούρειος ἵππος*, engleski *the Trojan Horse*, francuski *un/le cheval de Troie*, njemački *das trojanische Pferd/ein trojanisches Pferd*, talijanski *il cavallo di Troia*, ruski *Троянский конь*, češki *trojský kůň*, poljski *koń trojański*) i također je motiviran jednom epizodom iz Trojanskoga rata. Naime, nakon desetogodišnjega ratovanja u kojemu su živote

.....
 Frazemi *trojanski konj* i *danajski dar* motivirani su pričom o lukavim Grcima koji su uspjeli u drvenome konju uvesti u Troju vojnike i pokoriti grad.

s obje strane izgubili najveći grčki i trojanski ratnici i junaci, Grci su se u konačnome osvajanju Troje poslužili lukavstvom. Homer u *Odiseji* izvještava da su poslije Hektorove smrti Grci napravili velikoga drvenog konja, skrili u njega svoje ratnike i poklonili ga Trojancima. Trojanci su dovukli konja unutar gradskih zidina. Noću su se ratnici iskrali iz konja, otvorili gradska vrata svojim vojnicima i zapalili grad. Tako je pala Troja.

Ne vjeruj Danajcima

Istoga je podrijetla i pozadinske slike frazem *danajski dar* u značenju ‘podmukao dar koji donosi nesreću, koji se daje s izdajničkom nakanom’. Homer je Danajcima nazivao Grke pod Trojom, a *danajski dar* je *trojanski konj*. Stoga ovaj frazem supostoji

u većini europskih jezika s frazemom *trojanski konj* (engleski *Greek gift*, francuski *cadeau de grec*, njemački *das Danaergeschenk*, ruski *дары данајцев*, češki *danajský dar*, poljski *dar Danaón*), a u jezicima u kojima se taj frazem nije ostvario, živa je latinska izreka *Timeo Danaos et dona ferentes*. (*Bojim se Danajaca i kad darove nose.*), koja je postala poslovicom još u doba Rimljana. Vergilije u svojoj *Eneidi* navodi da je te riječi izgovorio trojanski prorok Laokont, koji je naslućujući opasnost zatražio veliki oprez pri donošenju odluka i primanju poklona – drvenoga konja. Zbog takvih je riječi stradao, ali ubrzo se pokazalo da njegove slutnje nisu bile neosnovane.

Između dva zla

Frazem *između Scile i Haribde* u značenju ‘između dviju velikih opasnosti (poteškoća), između dva zla, u vrlo teškome položaju (situaciji)’ počiva na grčkoj mitološkoj podlozi koju je prepričao i Homer u *Odiseji*. Scila i Haribda bile su dvije nemani koje su ometale plovidbu pomorca: Scila (‘ona koja razdire’) bila je opasna litica o koju su se razbijali brodovi, utjelovljena u šestoglavo morsko čudovište dugačkih vratova koje svojim pandžama hvata i proždire mornare. Nasuprot Scili, Haribda

(‘ona koja usisava’) pogibeljni je vrtlog koji triput dnevno uvlači i izbacuje more, a brodovi su je mogli izbjeći samo dok je spavala. Odisej je vraćajući se iz Trojanskoga rata i ploveći prema rodnoj Itaci morao ploviti uskim prolazom između tih dviju opasnosti. U strahu od Haribde, a prema savjetima čarobnice Kirke, plovio je bliže Scili i tako izgubio samo šest članova posade. Frazem je prisutan u većini europskih jezika (novogrčki *μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης, ανάμεση Σκύλλα και στη Χάρυβδη*, engleski *Scylla and Charybdis, between Scylla and Charybdis*, njemački *zwischen Szylla und Charybdis*, francuski *entre Charybde et Scylla*, talijanski *tra Scilla e Cariddi*, ruski *между Сциллоу и Харυбдой*, češki *Scylla/Skylla a Charybda, být mezi Scylou a Charybdou*, poljski *Scylla i Charybda, być między Scyllą a Charybdą*).